

Psychological and pedagogical conditions of the internality development as a composition of professional thinking of higher education students

O. Mamicheva
ORCID 0000-0001-5299-7939

N. Maliy
ORCID 0000-0003-4027-4842

SHEI "Donbas State Pedagogical University", Ukraine

Article info

Received 16.09.2019

Accepted 30.12.2019

Mamicheva, O., Maliy, N. (2019). Psychological and pedagogical conditions of the internality development as a composition of professional thinking of higher education students. Fundamental and applied researches in practice of leading scientific schools, 36 (6), 63–67.

1) professor of the chair of speech therapy department SHEI "Donbas State Pedagogical University" Ukraine, t. Slavyansk, st. Batuka, 19.
E-mail: lena_sk_74@ukr.net

2) assistant professor of the chair of speech therapy department SHEI "Donbas State Pedagogical University" Ukraine, t. Slavyansk, st. Batuka, 19.
E-mail: n-maliy7@ukr.net

Мамічева, О.В., Малій, Н.Ю. (2019). Психолого-педагогічні умови розвитку інтернальності як складової професійного мислення студентів вищих навчальних закладів. *Fundamental and applied researches in practice of leading scientific schools*, 36 (6), 63–67.

The article discusses the possibilities of organizing vocational training in higher education in order to develop the professional thinking of future specialists. The organization of training at the university is a complex management and technological process. Moreover, all the content components of this process are intertwined, complement each other, which allows purposeful, complex construction of it. The first and basic procedural understanding of the process of education in higher education is its perception as an educational process at the level of all other components - target, subject-object, content, technological, productive. It should be remembered that student learning focuses on the achievement of other goals of the educational process - the success of socialization of specialists in modern conditions and self-development of a person as a subject of activity, as a person, as an individual. The subjective component of the educational process involves the participation of the entire university's teaching staff.

At the state of the philosophical and pedagogical positions, professional students are aware of the most important mortgages, because the warehouse for training may be important for professional courses. Disrupted nutritional development and motivation to reach a student in the primary activity. A factor is presented that can cause the problem of formulating professional knowledge in May at the right time to promote the development of Ukrainian suspension and free space. It is signaled that the robots are straightforward, and they will be sure to secure the form of professional proficiency. The emphasis is on the fact that internationalism, as an integral specialty, in the sphere of primary duality is a more complicated psychological assertion. In the article, an assessment is made of the aspect of locus control and the emotional stability of the future specialists, as well as the possibility of changing minds, as well as the process of becoming more special. Power supply in the region of reach and internality in the region of failure fell out. Within the framework of humanistic psychology and existential philosophies, the forms of professional self-care are considered. Promising is the author of a study of psychological and pedagogical minds, development of internality of the warehouse of professional students. I can see the organization of professional training at home schools through the development of professional education of future specialists.

Keywords: professional thinking of students; locus of control; internality; externality; professional self-awareness.

Психолого-педагогічні умови розвитку інтернальності як складової професійного мислення студентів вищих навчальних закладів

О. Мамічева
Н. Малій

Донбаський державний педагогічний університет, м. Слов'янськ, Україна

У статті з філософсько-педагогічних позицій розглянуто професійне мислення студентів вищих навчальних закладів як важлива складова підготовки майбутніх фахівців професійної діяльності. Порушені питання розвитку інтернальності і мотивації досягнення у студента в навчальній діяльності. Представлено фактори, що спричиняють проблему формування професійного мислення в майбутніх фахівців на сучасному етапі розвитку українського суспільства та вітчизняного освітнього простору. Визначено загальні напрями роботи, що забезпечують формування професійного мислення майбутніх фахівців. Зроблено акцент на тому, що інтернальність, як інтегральна особистісна якість, у сфері навчальної діяльності являє собою складне багатовимірне психологічне утворення. В статті наводяться оціночні аспекти локус-контролю та емоційної привабливості майбутнього як можливих передумов, які впливають на професійне становлення особистості. Торкнулися питань інтернальності в області досягнень і інтернальності в області невдач. У рамках гуманістичної психології та екзистенціальної філософії розглядаються формування професійної самосвідомості особистості майбутніх фахівців у процесі їх навчально-професійної діяльності є однією з актуальних проблем у психології. Перспективним автор вбачає розкриття психолого-педагогічних умов розвитку інтернальності як складової професійного мислення студентів. Розглядаються можливості організації професійного навчання у вищій школі з метою розвитку професійного мислення майбутніх фахівців.

Ключові слова: професійне мислення студентів; локус контролю; інтернальність; екстернальність; професійна самосвідомість.

Вступ

Необхідність підвищення професіоналізму в різних галузях суспільного виробництва, перспектива оптимізації праці фахівців в умовах наростання інформаційного потоку і в той же час обмеженість терміну їх підготовки і як наслідок збільшення інтелектуального навантаження залучають до розробки проблем професійного мислення вчених різного профілю.

Проблема професійного мислення почала розроблятися ще з минулого століття, коли сталася інтелектуалізація суспільної праці і всередині професій стало з'являтися все більше вузьких спеціалізацій, які потребують не просто набору професійних знань і навичок, а й здатності критично, творчо мислити, бачити, а не відтворювати. У діяльності сучасного фахівця зовнішні чинники (соціокультурні, соціально-економічні) і чинники внутрішні (психологічні, інтелектуальні, світоглядні) взаємопов'язані, і сама діяльність стає все більш універсальною, тому потенціал фахівця визначається не тільки його здібностями і вузькопрофесійними знаннями, вміннями, навичками, але і загальною культурою, що включає культуру пізнання, естетичного світовідчуття.

Особливу значущість при цьому має цілеспрямований процес особистісного розвитку студентів вищих навчальних закладів. Одним з

показників зрілості особистості, рівня її морального розвитку і успішності виступає інтернальність, пов'язана з мірою відповідальності суб'єкта за події власного життя.

Метою цієї статті

є вивчення інтернальності як умови розвитку професійного мислення у студентів.

Виклад основного матеріалу дослідження

Реаліями сьогодення стають вимоги високого професіоналізму особистості, професійної майстерності, професійної відповідальності. Поняття «професіоналізм» і «професіонал» зустрічаються нам усюди: в журнальних і газетних статтях, в рекламних оголошеннях, в телевізійних передачах. Широка популярність і загальноновживаємість даних понять свідчить про підвищення ролі професійних явищ у житті сучасного суспільства. Науковий аналіз професії як соціального явища передбачає виділення об'єктивного і суб'єктивного її аспектів. Об'єктивний аспект професії базується на таких її інституційних властивостях, як соціальний інститут, професія визначає положення людини в соціальній структурі, позначає її соціально-професійний статус, нав'язує індивіду певний тип професійної поведінки. До суб'єктивного аспекту

професії відносяться професійні знання, вміння і навички, а також громадські норми, цінності, ідеали, звернені до індивіда і засвоєні їм в ході відповідної діяльності або при підготовці до неї. Таким чином, суб'єктивна складова професії полягає в становленні та розвитку професійної самосвідомості.

Формування професійної самосвідомості особистості майбутніх фахівців у процесі їх навчально-професійної діяльності є однією з актуальних проблем у психології. Людина стає професіоналом не відразу, проходить на цьому шляху багато різних етапів.

Професійна самосвідомість - це комплекс уявлень людини про себе як професіонала, це цілісний образ, що включає в себе систему відносин і установок до себе як до професіонала. Професійна самосвідомість включає: усвідомлення людиною норм, правил, моделей своєї професії як еталонів для усвідомлення своїх якостей. Багато дослідників співвідносять самосвідомість тільки з мисленням і знанням і визначають її рефлексію над власним мисленням.

Рівень суб'єктивного контролю може бути віднесений до однієї з найважливіших характеристик самосвідомості, що визначає особливості поведінкових реакцій у широкому спектрі соціальної взаємодії і виявляється в почутті відповідальності, рівні активності і ступеня впливу на обставини життя. Виділяються два крайніх типу локалізації локус контролю: інтернальний і екстернальний. У першому випадку людина вважає, що події, що відбуваються, насамперед залежать від її компетентності, цілеспрямованості, здатності і детермінують її власною активністю і зусиллями. У другому випадку людина переконана, що її успіхи і невдачі визначаються, в першу чергу, впливом зовнішніх обставин, везінням, випадковістю, діями інших людей.

Внутрішня локалізація контролю (інтерналі) над значними особистісними подіями пов'язана, як показали численні дослідження, з адекватним самопізнанням, самостійністю в прийнятті і виконанні рішень, низькою або середньої конформністю, активністю в пізнавальній діяльності, упевненістю в собі, гарною саморегуляцією, більш оптимістичним світоглядом, терпимістю, милосердям і доброзичливістю у відносинах з людьми.

Сучасні соціально-економічні умови змінюють не тільки систему професійної діяльності фахівців різних галузей, а й зміст і технології їх підготовки. Останні дослідження, присвячені адаптації випускників вищих навчальних закладів, свідчать про те, що знання можуть бути засвоєні, коли вони не стільки усвідомлюються і застосовуються на практиці, скільки професіонал може їх оцінити і відрефлексувати стосовно себе. Отже, важливо розвивати професійне мислення, яке розглядається як елемент професіоналізму.

Одним з критеріїв сформованості професійного мислення є пізнавальна самостійність, під якою розуміється здатність до усвідомленої постановки проблеми та вирішення проблемних ситуацій. Її високий рівень розвитку є критерієм готовності індивіда до професійної діяльності.

Пізнання у будь-якій діяльності здійснюється у двох формах; почуттєвій і раціональній, які перебувають у

нерозривній діалектичній єдності. Почуттєве пізнання здійснюється, насамперед, при безпосередньому відображенні зовнішнього світу у формі відчуттів, сприйняття, уявлень, за допомогою яких досягається емпіричний рівень знань. Але процес пізнання у діяльності майбутніх фахівців не може обмежуватися таким суто емпіричним рівнем. Він припускає як обов'язковий елемент застосування раціональних прийомів пізнання, які протікають у формі мислення.

Пізнавальний характер діяльності студентів полягає у тому, що потрібне різноманіття рішень розумових завдань, організація їхнього практичного здійснення, гнучкість, здатність перемикає зусилля і змінювати психологічну налаштованість, пов'язану із психологією суб'єкта, що пізнає. Тому пізнавальна функція розглядається як пронизуюча усю діяльність сучасного студента. Як психологічні особливості цієї діяльності вона виділяє часову регламентацію, непродуктивні витрати часу і засобів, комунікативність, наявність негативних емоцій.

Виходячи з цього, можна припустити, що успішна діяльність студентів багато в чому залежить від їх особистісних характеристик. Говорячи про студентів інтернального типу, можна стверджувати, що вони більш активні в пошуку інформації, краще справляються з роботою, що вимагає прояву ініціативи, краще проінформовані і більш адекватно оцінюють свої власні психологічні особливості. Що стосується негативних емоцій, то інтерналі більшою мірою схильні забувати свої невдачі або не сприймати загрозливу їх самосвідомості інформацію. Вони не відчують гострих негативних переживань з приводу нещастя, що їх спіткали, швидко відновлюють досягнутий рівень життя при зростанні загальної інтернальності.

У психології запропонована типологізація і класифікація пізнавально-пошукових завдань, розв'язуваних людиною. Вони виробляються за рівнем дефіциту вихідної інформації відносно різних обставин і за тактичними особливостями, обумовленими позицією того, хто навчається і тощо. При дефіциті інформації ситуація автоматично стає проблемною, що вимагає евристичних прийомів її вирішення. У зв'язку із цим, пошуково-пізнавальну діяльність студентів з певною підставою можна віднести до розряду творчої.

Навчальні завдання певною мірою можна розглядати як складну проблемну ситуацію. Таким чином, пізнавальний процес у ході навчального процесу має творчу спрямованість - на кожному етапі вирішуються завдання проблемного характеру, що вимагають формулювання проблеми, її аналізу, пошуку інформації, побудови і перевірки гіпотези. Студент, що вирішує пізнавальне завдання, прагне перевести його з погано визначеного у добре визначене, тобто виявити такі ознаки, елементи ситуації, які дозволили б при складанні їх висунути задум рішення завдання. На даному етапі головне - виявити якнайбільше зв'язків і відносин, що існують між елементами, що становлять умови завдання для того, щоб висунути якнайбільше задумів. У зв'язку з цим слід врахувати одну особливість процесу мислення студента: при формуванні задумів рішення достатньо часто виділений задум здобуває настільки сильний, домінуючий вплив, що починає

заважати породженню нових задумів, виявленню інших систем відносин серед елементів завдання. Спрацьовує механізм, що одержав назву «психологічного бар'єру», - спочатку виділена система відносин здатна виявитися винятково міцною, внаслідок чого створити іншу комбінацію відношення з тих же вихідних елементів ситуації студентові стає дуже важко або зовсім неможливо. От чому до мислення сучасного студента повинна пред'являтися специфічна вимога - мислення його повинне бути гнучким, тобто здатним піти від шаблонних рішень, абстрагуватися від зміцнених систем зв'язків і відносин. Такий підхід дозволяє діяльність студентів у навчальному процесі визначити як складний і динамічний пізнавальний процес, що включає у себе систему різних пошукових заходів, здійснюваних переважно засобами і методами, адекватними створеним умовам. Тому існує нагальна потреба розвитку необхідних якостей мислення в процесі навчання вищому навчальному закладі.

Спираючись на численні дослідження, можна стверджувати, що прояв креативного мислення більшою мірою залежить не від вікових особливостей студентів і придбаного соціального досвіду і професійних знань, а від особистісних характеристик і їх орієнтації на зовнішні сили або внутрішні ресурси особистості. Інтернали властиве прагнення до підвищення своєї інформованості щодо значущих для них подій і процесів, що забезпечує більшу ступінь контролю над подіями.

У ситуації прийняття рішення інтернали переважно орієнтуються на наявну інформацію в змісті завдань, у той час як екстернали більше враховують соціальні вимоги. Інтернали оцінюють успіх у залежності від складності завдання і витрачають більше часу на обдумування рішення.

Мислення сучасного студента повинне бути високодинамічним інтелектуальним процесом, який постійно корегується умовами і результатами практичної роботи. Багатоплановість процесу інтелектуальної складової професійної діяльності висуває підвищені вимоги до синтетичної сторони пізнавальної діяльності, обумовлює граничні навантаження на оперативну пам'ять. Дефіцит інформації, необхідність уживати певні дії в умовах дефіциту часу вимагають високої пластичності інтелекту майбутнього фахівця, підвищеної продуктивності його розумової діяльності.

Рішення пошукових завдань пов'язане з активним пошуком нових засобів одержання відсутньої інформації. При цьому пізнавальна діяльність студента здійснюється на основі психологічних закономірностей рішення складних нестандартних завдань, і він повинен мати високорозвинену, відтворюючу і творчу уяву. Евристичність (або креативний характер) мислення, що являє собою послідовний пошук нових шляхів і способів рішення навчальних завдань, є найбільш важливою вимогою, тому що будь-який практичний захід є індивідуальним, своєрідним і не завжди може бути здійснений вже відомим способом, не завжди має заздалегідь відомий алгоритм.

З необхідності висування і перевірки студентом відповідних гіпотез і версій, які у відомій мері

компенсують дефіцит інформації, впливає вимога до гіпотетичності (версійності) мислення. Цілеспрямованість мислення має на увазі вміння студента міркувати, дотримуючись певного напрямку думки, при цьому спрямованість не означає упередженості, яка проявляється, коли ознаки або факти підганяються під бажаний результат, чи стосується це висновку за отриманою інформацією або перевірки останньої. Концентрованість мислення припускає вміння студента з початку вивчення навчальної інформації виділити головне, провідне, що, у свою чергу, вирішальним чином впливає на тактику перевірки цієї інформації.

Здатність швидко мобілізувати для рішення завдання весь наявний запас знань, і життєвий досвід означає необхідність вимог до гнучкості мислення студента вищого навчального закладу. Це дозволяє йому вчасно змінити напрямок, хід міркувань, коли це необхідно для одержання додаткової (нерідко протилежної до первісної) інформації, що у свою чергу, може привести до зміни первісної версії і, отже, до зміни тактики її перевірки.

Внутрішній локус-контроль (інтернальність) вказує на усвідомлення особистістю себе як головного регулятора власного життя. Тенденція приписувати свою продуктивність власним здібностям і зусиллям у інтерналів частіше має місце в ситуації успіху, ніж невдачі, але в разі невдачі інтернали в меншій мірі схильні звинувачувати випадок. Інтернали підвищують свою наполегливість після успіху і знижують після невдачі в більшій мірі, ніж екстернали. Екстернали переживають успіх незалежно від складності завдання і можуть задовольнятися успішним рішенням легкого завдання. Невдача у вирішенні легкого завдання сильніше фруструє інтерналів. Але найчастіше реакції на фруструючу ситуацію говорять про здатність інтерналів приймати фруструючу ситуацію як сприятливу для себе і нести відповідальність за невдачі та успіхи.

Перелік основних вимог до мислення майбутнього фахівця дозволяє акцентувати увагу на розвитку відповідних якостей у процесі навчання студентів. Потреба у відповідних кваліфікованих кадрах детермінує існування і розвиток у державі системи вищої професійної освіти. «На виході» цієї системи зобов'язаний вийти необхідний педагогічний результат: кожний випускник повинен бути повноцінно сформований як усебічно підготовлений фахівець, що володіє професійно-розвиненими педагогічними властивостями - професійною освіченістю, професійною навченістю, професійною вихованістю і професійною розвиненістю. На цей час існує не лише замовлення з боку суспільства на професіонала, що володіє розвиненим мисленням, але й склалися передумови та умови для реалізації цього «замовлення» у системі вищої освіти.

Існують декілька основних психолого-педагогічних умов ефективності освітнього процесу у вищих навчальних закладах, спрямованих на підвищення професіоналізму майбутніх фахівців, у тому числі на розвиток їхнього професійного мислення. Ми вважаємо інтернальність важливою складовою професійного

мислення студентів вищих навчальних закладів. Професійне мислення може виступати в ролі своєрідного ресурсу, що дозволяє ефективно здійснювати професійну діяльність, якщо воно має соціально значущі особистісні якості та соціально-орієнтовані знання і вміння.

До найважливіших причин, що об'єктивно визначають необхідність формування особистості майбутнього фахівця, належать наступні: студент може успішно опанувати програмою вищого навчального закладу, якщо займе в процесі свого навчання активну позицію, виявить повноцінно особистісні якості. Тут на перший план виходить інтернальність як інтегральна якість особистості приймати відповідальність за те, що відбувається, реалізовувати активну життєву позицію і досягати успіху в різноманітних життєвих ситуаціях. Інтернальність здійснюється на основі складної структури контролю і передбачає гнучке використання оптимальних атрибутивних стратегій у процесі прийняття рішення.

Обсяг знань людства збільшується у геометричній прогресії. Тому необхідно готувати не того професіонала, головна функція якого полягає у витягуванні з пам'яті збережених у ній знань, але особистості, здатної самостійно розуміти, оцінювати, займати правильну позицію, конструювати рішення і регулювати їхнє впровадження у життя при будь-якому різноманітті нестандартних ситуацій професійної діяльності незалежно від того, з яких конкретних знань, навичок та умінь його конкретно не готували. Це означає, що потрібний професіонал, який володіє потребою безупинно та активно задовольняти цю потребу.

При цьому вміння особистості долати життєві труднощі також залежить від її локусу контролю. Інтернальний локус контролю забезпечує захист від розвитку стану тривожності, депресії. Велику стійкість проявляють інтернали до зовнішніх соціальних впливів і частіше застосовують превентивні заходи по відношенню до важких життєвих ситуацій.

В умовах ефективності освітнього процесу основним завданням вищих навчальних закладів є максимальна інтенсифікація навчання студентів. Навчання - складна, комплексна, педагогічно і психологічно насичена діяльність особистості. Пізнавальній активності належить у ній специфічна роль, але успіх, багато у чому, залежить від мотивації, моральних якостей, волі самого студента. Тому важливо забезпечити в освітній установі стиль роботи, при якому усі думають не про те, як змусити студента вчитися, а про те, як створити таку обстановку, стимули, умови і роботу з ним, щоб йому самому хотілося вчитися і вчитися сумлінно.

Викладачам вузів необхідно враховувати той факт, що взаємозв'язок інтернальності і мотивації в ситуаціях навчальної діяльності не обмежується тільки наявністю варіативних і постійних особистісних характеристик, з одного боку, і характером задоволеності результатами навчання, з іншого. Для розвитку інтернальності студентів використовують психологічні заняття і тренінг розвитку інтернальності.

Висновки

Професійне мислення розуміється як деякі особливості мислення фахівця, що дозволяють йому успішно виконувати професійні завдання на високому рівні майстерності: швидко, точно і оригінально вирішувати як ординарні, так і неординарні завдання в певній предметній області.

Професійне становлення студентської молоді здійснюється в умовах сучасного культурноосвітнього середовища вищу, у якому відбувається саморозвиток, соціальна самоідентифікації і професійне самовдосконалення особистості, реалізація її природних задатків та творчих здібностей. Серед якостей соціально-активної особистості майбутнього фахівця важливими є: емоційність, відкритість, наявність естетично-ціннісних стереотипів, ініціативність, свобода самовисловлення, висока творча активність, самоорганізованість і працездатність, яка сприяє формуванню почуття незадоволеності досягнутим і постійному прагненню до досконалості.

Розглядаючи питання про формування професійного мислення у студентів ми чіпаємо категорію інтернальності в зв'язку з дослідженням різних аспектів індивідуальної успішної поведінки. У навчальній діяльності проблема інтернальності розглядається в питаннях впливу локусу атрибуції відповідальності на досягнення успіху і усвідомлення невдачі. Для розвитку інтернальності як умови стимулювання мотивації психологами використовуються два основні методи роботи: атрибутне переучування і експериментування зі своєю поведінкою.

Виходячи з результатів численних досліджень доведено загальну тенденцію, що дозволяє стверджувати, що інтернали більш успішні в навчанні і мають більш збалансовану систему саморегуляції.

Формування структури інтернальності, яка стимулює зміни в структурі навчальної мотивації, супроводжується змінами в характері смисложиттєвих орієнтацій: відбувається коригування життєвих цілей і відношення до процесу життя.

Література / References

1. Bekh, I. D. (2009). Samorozvytok i protses samorealizatsii osobystosti. Psykholohichni dzherela vykhovnoi maisternosti : navch. posib. Kyiv, 13-15.
2. Kvasha, O. (2007). Internalnyi lokus kontroliu yak pokaznyk sotsialnoi vidpovidalnosti maibutnikh vchyteliv. Sots. Psykholohiia, 2, 139-144.
3. Klimov, E. A. (2004). Psihologiya professionalnogo samoopredeleniya. M.: Akademiya/
4. Mazokha, I. S. (2009). Spivvidnoshennia ahresyvnosti, empatii ta lokusu kontroliu u strukturі osobystosti maibutnikh psykholohiv. Nauka i osvita, 10, 81-85.
5. Marusynets, M. (2014). Profesiine myslennia vchytelia: refleksyvnyi aspekt. Aktualni problemy sotsiologii, psykholohii, pedahohiky. Relevant issues of Sociology, Psychology, Pedagogy, 2(23), 161 – 167.
6. Hell, Larri, Dzhulian, Rotter. (2009). Teoriya sotsialnykh naucheni. Teorii lichnosti. Osnovnyie polozheniya, issledovaniya i primenenie: ucheb. Posobie dlya vuzov. [3-e izd.]. M. : SPB, 410-431.